

Боднарук Олена Володимирівна
начальник відділу міжнародного співробітництва
Науково-методичного центру координації закладів ППО,
регіональних та міжнародних зв'язків
Університету менеджменту освіти НАПН України,
старший викладач кафедри загальної
та практичної психології
Інституту менеджменту
та психології УМО НАПН України

Програма формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів

У статті представлено програму доповнення, у вигляді самостійної роботи, до спецкурсу «Практикум з загальної психології» на основі емпіричного дослідження, проведеного автором. Розкрито основні завдання, структуру та зміст програми доповнення до спецкурсу.

Ключові слова: спецкурс, самостійна робота, психологічні поняття, формування системи базових психологічних понять.

The program of forming the system of basic psychological concepts by high school students

The article presents a program as an addition of the individual work to special course “The practice of general psychology” based on the empirical research conducted by the author. The basic objectives, structure and content of additions to the special course are presented in the article.

Key words: special course, individual work, the psychological concepts, forming of the system of basic psychological concepts.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В результаті одного з попередніх досліджень ми виявили, що традиційна система організації і управління процесом засвоєння психологічних понять не забезпечує досконале розуміння та ґрунтовне вивчення студентами учбової дисципліни, психології. Студенти не

розкривають сутність психологічних понять, як наслідок, не розуміють психологію, як навчальний предмет, не використовують психологічні поняття в ході власної життєдіяльності.

Тому ми визначили такі завдання в змісті нашої експериментальної програми:

1. Створити умови для розуміння та використання у повсякденному житті студентами психологічних понять.
2. Розробити та практично перевірити технологію формування у студентів системи базових психологічних понять.
3. Розробити та експериментально перевірити технологію навчання курсу психології вищих навчальних закладах, що сприяє підвищенню ефективності формування системи базових психологічних понять.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛА

Експеримент проводився в Інституті менеджменту та психології Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. У дослідженні брали участь магістри за спеціальністю «психологія», які здобували другу вищу освіту. Експеримент проводився упродовж двох років (2009-2011 рр.). Кількість студентів, які приймали участь у формувальному експерименті – 50 осіб, 18 осіб – контрольна група, 32 особи – експериментальна група.

Проаналізувавши конкретні та ефективні методи, що дозволяють розробити технологію формування у студентів системи базових психологічних понять та ознайомившись з наявним досвідом їх реалізації у вищих навчальних закладів, ми дійшли думки, що найзручнішою, найконструктивнішою формою реалізації розробленої нами програми є спеціально розроблена карта самостійної роботи як доповнення до вже існуючого спецкурсу «Практикум з загальної психології» та розроблений тренінг, який направлений на підвищення мотивації студентів до вивчення психології.

В даній статті зупинимося на аналізі розроблення карти самостійної роботи як доповнення до вже існуючого спецкурсу з практикуму загальної психології. Даний спецкурс покликаний продовжити розвиток базових психологічних знань, котрі отримуються студентами в межах курсу «Загальна психологія». В даному конкретному випадку цим знанням повинен бути наданий більш практичний, більш операціонально-методичний контекст. Основною метою курсу є підвищення рівня професійної підготовки щодо теорії та практики використання сучасних методів експериментального дослідження та розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей людей. На основі опрацювання методичної розробки студенти дізнаються не тільки про те, що таке основні психічні функції, індивідуально-психічні властивості (риси особливості), але й про те як ці властивості можуть бути об'єктивно та достовірно зафіксовані щодо кожної конкретної людини [5].

Курс «Практикум з загальної психології» припускає опрацювання методик не самих по собі, а в контексті вирішення конкретних типових практичних завдань, які виникають в роботі практичного психолога. Зміст та структура даного спецкурсу відповідає курсу «Загальна психологія», на якому слухачі отримують певні теоретичні відомості із загальної психології. Практикум побудований таким чином, що переходу студентів до кожного нового розділу практичних занять, передують самостійне опрацювання рекомендованої літератури, стосовно загальної характеристики методів, огляду методик, які використовуються в психології, їх сучасних модифікацій, а також основних досягнень експериментальних досліджень в тій чи іншій сфері психологічних знань. На семінарах, практичних заняттях з'ясовується розуміння студентами проблеми щодо основного методичного задуму експерименту, його процедури. В даний практикум увійшли методики, котрі покликані формувати у студентів навички проведення психологічних експериментів і вміння аналізувати їх результати. Отримані знання, напрацьовані вміння в ході вивчення курсу «Практикум з загальної

психології», забезпечать майбутнім психологам вирішення практичних завдань прикладної психології в таких основних формах: власне, самостійне дослідження з розробкою практичних рекомендацій для використання в різних сферах спеціалістами різного профілю; застосування активних психологічних методів [5].

Даний спецкурс має п'ять розділів та чотирнадцять занять.

Розділ I.

1. Методи психології. Методи статистичного опрацювання результатів психологічного дослідження.

Розділ II. Пізнавальні процеси.

2. Відчуття та сенсорна організація особистості. Методи дослідження.

3. Сприйняття. Індивідуальні особливості. Методи дослідження.

4. Пам'ять і мнемічні властивості особистості. Методи дослідження.

5. Увага та аттекнійні властивості особистості. Методи дослідження.

Розділ III. Вищі пізнавальні процеси та процеси ціле покладання.

6. Мислення та інтелектуальні властивості особистості. Методи дослідження.

7. Мова, мовлення. Мовленеві властивості особистості. Методи дослідження.

8. Уява. Індивідуально-психологічні особливості (властивості). Методи дослідження.

Розділ IV. Емоційно-вольові процеси.

9. Емоції та почуття. Індивідуально-психологічні властивості особистості. Психофізіологічні стани. Методи дослідження. Стрес. Різновиди стресу. Шляхи дослідження та подолання.

10. Воля. Методи дослідження.

Розділ V. Індивідуально-психологічні особливості особистості.

11. Особистість, її структура та властивості. Методи дослідження.

12. Темперамент. Методи дослідження.

13. Характер. Методи дослідження.

14. Здібності. Методи дослідження.

Даний спецкурс розрахований на 324 години, 216 з яких виділено на самостійну роботу.

Карта самостійної роботи:

1. діагностика пізнавальних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, увага);
2. діагностика вищих пізнавальних процесів та процесів ціле покладання (мислення, мова, уява);
3. діагностика емоційно-вольових процесів (емоції та почуття, воля);
4. діагностика індивідуально-психологічних особливостей особистості (особистість, її структура та властивості, темперамент, характер, здібності) [5].

У зв'язку з тим, що вище зазначений спецкурс продовжує розвиток базових психологічних знань, які отримуються студентами з теоретичного курсу «Загальна психологія» та має більш практичний контекст, ми вирішили, що буде доцільно саме цей спецкурс доповнити декількома завданнями, які можуть бути надані студентам як самостійна робота, доповнення до вже існуючої карти самостійної роботи. Дані завдання, на наш погляд, можуть полегшити процес формування системи базових психологічних понять у студентів, виступати як закріплення вже набутих знань з психології, а саме системи базових психологічних понять. Регулярне надання таких практичних завдань створить умови для розуміння базових психологічних понять, їх сенсу і системи, в якій знаходяться певні поняття та коректного використання психологічних понять у повсякденному житті студентів.

Виконуючи самостійну роботу при вивченні курсу «Практикум з загальної психології» студентам потрібно враховувати, що даний курс є практичним. Тож до основних форм самостійної роботи студентів слід віднести: поглиблення знань студентів із загальної психології шляхом залучення їх до психологічних і психодіагностичних досліджень, а також

шляхом надання, запропонованих нами, завдань для поліпшення процесу формування психологічних понять. У зв'язку з цим, практикум має на меті не тільки реалізацію навчальних завдань, а і удосконалення орієнтованості студентів у психологічній діяльності. Особлива увага в ньому звертається на здатність студента чітко описати кожен методик, прийоми, техніку виконання дослідження та інтерпретувати отримані результати з коректним використанням психологічних понять. Студент повинен знати процедуру проведення дослідження та оперуючи необхідними психологічними поняттями скласти протокол діагностування за певними методиками, анкетами, тестами.

В умовах одного заняття чи одного завдання для самостійної роботи практично неможливо сформувати повноцінне психологічне поняття, тому стратегічна мета побудованої нами системи завдань - не стільки сформувати психологічне поняття, скільки намітити той шлях, по якому можливий подальший розвиток поняття.

Перше що було запропоновано ввести обов'язкову вимогу студентам вести психологічний словник з записами основних психологічних понять, які стосуються кожної теми самостійної роботи, в результаті чого поступово буде формуватися система базових психологічних понять.

Наступне завдання це прямі та обернені переклади певного уривка психологічного тексту з української мови на російську і навпаки. На нашу думку, при виконанні такого виду діяльності, завдяки включеності вищих пізнавальних процесів, у студентів формується різнобічне уявлення про кожне психологічне поняття та можна спостерігати більш чітке розуміння сенсу певного психологічного поняття.

Стосовно перекладу, було надано ще одне завдання: кожна методика, техніка, анкета, тест, який використовувався при діагностиці певних процесів або індивідуально-психологічних особливостей особистості також перекладалися з російської мови на українську і навпаки. Завдяки такому завданню у студентів не тільки з'являється більш чітке розуміння сенсу

психологічного поняття, а й розуміння системи, в якій знаходиться певне психологічне поняття.

Періодично на початку кожного практичного заняття надавалося завдання дати визначення 3-5-ти психологічним поняттям потім помінятися роботами та оцінити правильність наданих сусідом визначень. Таке завдання дало змогу студентам подивитися на роботу іншими очима, тобто очима людини іншого статусу, а відповідно і побачити інші помилки. Завдяки чому студенти, міркувавши над уточненням даного поняття, формулювали більш коректне визначення.

Також було завдання підготувати свій автопортрет з використанням психологічних термінів, що спонукало студентів до коректного використання певних психологічних понять.

Студенти також описували не тільки себе з використанням психологічних термінів, а й кожного члена групи та групу в цілому.

Описуючи кожну методику, прийом, техніку виконання дослідження студенти не тільки інтерпретували отримані результати, а також складали автопортрет своїх респондентів.

Наступний вид діяльності, який поліпшив процес формування системи базових психологічних понять, це надання проблемних завдань в кінці кожного практичного заняття та залучення студентів до активних діалогів.

Окрім розробленою нами карти самостійної роботи спецкурсу «Практикум з загальної психології» також використовувалися методи, які спрямовані на стимуляцію взаємодії студентів. Використані методи відносяться до групи „інтерактивних технік”, які забезпечують взаємодію і власну активність учасників під час навчального процесу. Активні та інтерактивні форми і методи навчання – це сучасний спосіб організації навчального процесу, який забезпечує активність суб'єктів спільної діяльності (тих, хто навчається і викладачів). Ці форми і методи допомагають реалізації складових процесу підвищення ефективності всієї навчальної діяльності та вирішенню проблем, моделювання різних ситуацій [1; 2; 4; 7;].

Було використано дві такі техніки у спецкурсі: міні-лекції та групові дискусії [3; 6; 8].

Тривалість міні-лекції близько 15 хвилин, цим вона і відрізняється від традиційної лекції, значно меншою тривалістю. Головна мета – стисло донести нову інформацію всім студентам одразу; настанова щодо виконання певних дій в ході практичних вправ; підсумок результатів роботи для всієї аудиторії. Міні-лекції – це частини цілісної теми, які подаються окремими сегментами, між якими застосовують інші форми й методи навчання [9; 7].

Групова дискусія дозволяє не тільки виявити весь спектр думок учасників, а й знайти спільне (групове) рішення колективної проблеми. Кожний учасник одержує можливість висловитись, прояснити свою позицію, виявити різноманіття підходів, забезпечити різнобічне бачення предмета обговорення [8; 9].

Результати даного дослідження показали, що підібраний перелік завдань для формування системи базових психологічних понять показав свою ефективність (див. табл. 1).

Рівень сформованості психологічних понять	До експерименту (у %)		Після експерименту (у %)	
	Експериментальна група	Контрольна група	Експериментальна група	Контрольна група
низький рівень	68,8	72,2	9,4	77,8
рівень нижчий середнього	18,8	22,2	37,5	22,2
середній рівень	9,4	5,6	28,1	-
рівень вищий середнього	3,1	-	9,4	-
високий рівень	-	-	15,6	-

З таблиці видно, що результати в контрольній групі до і після експерименту практично не змінилися, а експериментальній групі ми можемо бачити значні зміни: низький рівень сформованості системи базових психологічних понять у студентів зменшився на 59,4 % рівень нижчий середнього збільшився на 35,7%, середній рівень піднявся до 28,1%, рівень вищий середнього збільшився на 6,3%, а високий рівень з'явився – 15,6%.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами психодіагностичного дослідження можна зробити висновки, що представлена програма формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів у вигляді доповнення до спецкурсу дозволяє підвищити рівень сформованості психологічних понять у студентів, навіть до високого. В результаті даного дослідження головна мета, підвищити рівень сформованості системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів була досягнута, завдання експериментального дослідження виконані та методи і методики дослідження використовувалися адекватні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вачков И.В. Введение в тренинговые технологии / И. В. Вачков // Психологическое сопровождение выбора профессии / под ред. Л. М. Митиной. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – с. 66–78.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга / И. В. Вачков. – М. : Изд-во «Ось-89», 1999.
3. Емельянов Ю.Н. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга / Ю. Н. Емельянов, Е.С.Кузьмин. – Л. : ЛГУ, 1983. – 106 с.
4. Зайцева Т.В. Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструментальное действие / Т. В. Зайцева. – СПб. : Речь. – 2002.

5. Москальова А.С. Практикум з загальної психології: навчально-методичний комплекс/ А.С. Москальова – К.: Міленіум, 2005. – 34 с.
6. Петровская Л.А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.
7. Петрушин С.В. Психологический тренинг в многочисленной группе (методика развития компетентности в общении в группах от 40 до 100 человек) / С. В. Петрушин. – М. : Академический проект, 2002.– 256 с.
8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании / Е. И. Рогов. – М. : Владос, 1996 – 529 с.
9. Торн К. Полное руководство по тренингу / К. Торн, Д. Маккей. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 244 с.